

Əvvəli ötən sayımızda

Həmin dövrün bəzi idarə və şəxsləri tərəfindən. H.K. Sanılı haqqında həqiqətdən uzaq, saxta, iftira dolu məlumatlar toplanaraq yuxarı orqanlara göndərilmişdir. Nəticədə 1906-cı ildə siyasi baxışlarına görə H.K.Saniyev həbs edilmişdir. Öz dövrünün mütərəqqi ziyalıları F.b. Köçərli onun həbsini lənətləyərək 1906-cı ildə 37 №-li "İrşad" qəzetində yazdığı "El üçün ağlayan gözsüz qalar" adlı məqaləsində qeyd edirdi: "Paxıl, həsəd və iftira səbəbi ilə nahaq və biçərm məhbus olanlar Qazax mahalında cənab Ağabəy Qiyasbəyov və müəllim Hacı Kərim Saniyevdir... Bunları güdə-zə verən ancaq öz içimizdən törəyən xaric-məslək mürtədlər olubdur ki, divanbəyinin və uyezd naçalnikinin ətrafında quyruqlarını bulayıb dəyanət və rəzalətləri ucundan millət xadimlərinə bəd-fənəyə verməyi özlərinə böyük hünər və qərəz bilirirlər".

1906-cı ilin sentyabrında Dağkəsəmən məktəbi yoxlanılarkən H.K. Saniyev haqqında yazılanların doğru olmadığı üzə çıxmışdır. Qafqaz tədris dairəsi direktorunun Yelizavetpol qubernatoruna göndərdiyi 30 yanvar 1907-ci il tarixli 273 №-li yazılı məlumatda qeyd edilirdi: "...Əlahəzrətə məlum etməyi özümə borc bilərəm ki, mənim tərəfindən tərtib edilmiş xasiyyətnamədən və həmçinin 22 mart 1906-cı ildən onun davranışından, 1906-cı ilin sentyabrındakı yoxlama nəticəsindən aydın olur ki, o, gözəl əxlaqi keyfiyyətlərə malikdir, rus dilini və mədəniyyətini xalqın arasında yayan ağıllı və çox lazımlı şəxsiyyətdir. Saniyevin vicdanlı fəaliyyəti nəticəsində Dağkəsəmən məktəbində müsəlman qızları rus dilini öyrənirlər".

H.K.Sanılının rus dilini və ədəbiyyatını dərinləndirən yerli çar orqanları tərəfindən bəyənilir və bu, onların maraqlarına cavab verirdi. Yoxlamanın nəticəsində H.K.Saniyev həbsdən azad edilir. Həbsdən azad olduqdan sonra H.K. Saniyev pedaqoji fəaliyyətini davam etdirmişdir. O, daim öz xalqının yanında olmuş və onun dərdinə qalmış ziyalılardandır. Dağkəsəmən məktəbində özünün nümunəvi fəaliyyəti ilə qısa bir müddətdə ictimaiyyətin dərin hörmətini qazana bilmişdir.

1909-cu il oktyabrın 19-da mülki idarələr üzrə verilmiş əmrilə, H.K. Saniyev 5 oktyabr 1906-cı il tarixdən etibarən kollec qeydiyyatçısı vəzifəsinə keçirilmişdir. H.K.Saniyev Qafqaz Tədris Dairəsinin 13 may 1910-cu il tarixli göstərişinə əsasən, Sankt-Peterburq Müəllimlər İnstitutu nəzdində təşkil edilmiş əl əməyi kurslarına ezam edilmişdir. O, həmin kursu bitirdikdən sonra institutun direktoru A.Konstantinovski və müəllimlərdən M.Karelinin imzası ilə vəsiqə əldə etmişdir. Vəsiqədə qeyd edilirdi ki, H.K.Saniyev təlim-tərbiyə predmeti kimi əl əməyi haqqında tarixi və nəzəri biliklərə yiyələnmişdir və ümumi təhsil məktəblərində tədrisə buraxıla bilər.

2 sinifli Dağkəsəmən məktəbinin müəllimi Hacı Kərim Saniyev 1914-cü il sentyabrın 2-də Yelizavetpol quberniyasının 2-ci rayonu üzrə xalq məktəbləri müfəttişinə ərizə ilə müraciət edərək ona Qazax şəhərində açılan ali-ibtidai məktəbdə rəsmxətt və rəsm müəllimi vəzifəsinin verilməsini xahiş etmişdir. Yelizavetpol quberniyası xalq məktəbləri direktorunun 9 sentyabr 1914-cü il tarixli 8942 №-li qərarı ilə H.K.Saniyev Qazax ali-ibtidai məktəbinə qrafik incəsənət müəlliminin vəzifələrini icra edən təyin edilmişdir. H.K. Saniyevin pedaqoji fəaliyyəti yüksək qiymətləndirilmiş və o, 1912-ci il dekabrın 6-da xüsusi əmək və xidmətlərinə görə, 3-cü dərəcəli Müqəddəs Stanislav ordeni ilə təltif edilmişdir. Yelizavetpol quberniyası xalq məktəbləri direktorunun 19 sentyabr 1914-cü il tarixli 8942 №-li qərarı ilə H.K.Sanılı Qazax ali-ibtidai məktəbində qrafik incəsənət üzrə müəllim vəzifəsinin icraçısı təyin edilmişdir. Qazax ali-ibtidai məktəbin müfəttişi H. Xundadzenin Qafqaz Tədris Dairəsinin idarə edilməsi üzrə komissarlığa göndərdiyi 4 iyun 1917-ci il tarixli 255 №-li

Tanınmış pedaqoq, ictimai xadim, şair - Hacı Kərim Sanılı

O, dövrünün təhsil problemlərinin həllində, proqram və dərsliklərin hazırlanmasında, təhsilin ana dilində aparılmasında əhəmiyyətli xidmətlər göstərmişdir

məktəbdə qeyd edilirdi: "Mənə tapşırılmış məktəbdə H.K.Saniyevin ərizəsini təqdim edərək bildirirəm ki, o, 1914-cü il sentyabrın 1-dən etibarən qrafik müəllimi vəzifəsinin icra edilməsinə buraxılmışdır. 1915-ci ilin sentyabrında müəllim Q.İ.Şaroqradskinin məşğələ üçün xalq məktəbləri direktoruna ezam edildikdən sonra Saniyevin müəllim Şaroqradskinin müavini olmasına icazə verilməsi haqqında mənim xalq məktəbləri direktoru qarşısında etdiyim təklif qəbul edilmiş və o vaxtdan bu günədək Saniyev ona həvalə edilmiş vəzifəni son dərəcə vicdanla yerinə yetirir. Bunu nəzərə alaraq onun mənə həvalə edilmiş məktəbdə müəllim təyin edilməsi haqqında cari tədris ilində mənim tərəfindən yenidən direktor qarşısında təklif irəli sürüldü. Təklifimə cavab olaraq 27 sentyabr tarixli 4103 №-li sərəncamla Saniyev Qazax ali-ibtidai məktəbində müəllim vəzifəsinin icra edən təyin olunmuş və ali-ibtidai məktəbdə müəllim adına dair şəhadətnamə təqdim edildikdən sonra həmin vəzifəyə təsdiq olunacaqdır.

Yuxarıda qeyd olunanlar haqqında məlumat verərək mən öz tərəfindən komissariatdan xahiş edirəm ki, qeyd olunan şəhadətnamənin təqdim olunmasını gözləməyərək, Sa-

Aşiq bunu çalacaqdır ellərdə,
Çoban çoluq oxuyacaq çöllərdə.
İnandığım budur, gəzə dillərdə
Çağırılar onu bağda-bağçada.
Bundan belə təzə yollar açılar,
O yollara əlvan çiçək saçılar.
Özgə şivə, özgə sözdən qaçılar,
Daha bir də biz uymarıq bir yada.
Mən bilərəm eşidəndə bu dili,
Çırpınacaq Azərbaycan bülbülü.
Dindirəcək öz dilində o gülü,
Açılacaq şirin söhbət ortada.
Hacı Kərim Sanılı ayrı-ayrı vaxtlarda iki dəfə həbs olmasına baxmayaraq, siyasi fəaliyyətini davam etdirmişdir.

H.K. Sanılı 1908-ci ildə ailə həyatı qurmuşdur. O, 1908-ci il yanvarın 6-da Xuraman xanım Axund Nağı qızı Qanizadə ilə nikah bağlayaraq evlənmişdir. Həmin nikahdan onun iki oğlu və iki qızı olmuşdur. Oğlu İslam 2 iyun 1910-cu ildə, digər oğlu Bəhram isə 27 aprel 1912-ci ildə anadan olmuşdur. Qızı Zəkiyə 16 yanvar 1914-cü, Lətifə isə 6 yanvar 1916-cı ildə dünyaya gəlmişdir.

XX əsrin əvvəllərində Azərbaycan ziyalıları qarşısında duran əsas məsələlərdən biri də milli məktəb və təhsilin yaradılması olmuşdur.

■ Rafiq Səfərov,
Milli Arxiv İdarəsinin
Sənədlərin nəşri
və istifadəsi şöbəsinin
baş məsləhətçisi

liklər tərtib etməsi olmuşdur. Onun latın qrafikası ilə "Böyükler üçün əlifba kitabı" (1924), "Türk əlifbası" (1927,1930), Ə.Seyidovla birlikdə tərtib etdiyi "Türk əlifbası" (1930), Ö.F. Nemanzadə və A. Axundovla birlikdə hazırladığı "Üçüncü il" (1927, 1929, 1930) adlı dərslikləri dəyərlidir. H.K.Saniyev vətən övladlarının əxlaqlı və namuslu, hərtərəfli biliyə malik şəxslər kimi yetişməsi üçün əlindən gələni etmiş, yarıdıcılıqla məşğul olmuşdur. O, 1927-ci ildə əxlaqi, təlim-tərbiyəvi gücə malik "Kəndimiz və aran çöçü", "Dəli öküz", "Turut qaçaqları", "Meymun və ilan", "Namus davası" və b. tarixi hekayə və poemalar yazır.

H.K.Saniyev 1930-cu illərdən başlayaraq "qolçomaq", "sinf düşmən" və digər ifadələrlə ləkələnməyə başlanmış və 1931-ci ildən etibarən ədalətsiz olaraq dərsliklərin hazırlanması işindən uzaqlaşdırılmışdır. H.K.Saniyev (Sanılı) 1929-1931-ci illərdə Azərbaycan Politexnik İnstitutunda dərs demişdir. O, 1933-1935-ci illərdə Azərbaycan Kooperativ Məktəblər Birliyində dərs hissə müdiri olmuşdur. Ömrünün axırına kimi burada işləməklə yanaşı, eyni zamanda 1930-1936-cı illərdə Azərbaycan Kooperasiya İnstitutunun fəhlə fakültəsində, 1935-1936-cı illərdə Sovet Ticarət Texnikumunda Azərbaycan dilindən, 1936-1937-ci tədris ilində Bakının 25 №-li orta məktəbində rus dilindən dərs demişdir. H.K. Sanılıın pedaqoji ideyaları içərisində ən vacib yeri insanların əmək tərbiyəsi məsələsi tuturdu. O, şagirdləri əməyə, yaradıcı əməyə dəvət edir və zəhmətəyə şamağa çağırırdı. Sanılı "İşçi mahnısı", "Zərbəçi qızlar", "Əkinçi", "İşçi qadın və xanım", "Çadra əsirləri" və b. şerlərində, "Namus davası", "Zülmün sonu" poemalarında və tərtib etdiyi dərsliklərdə qadın azadlığı və təhsili məsələlərinə geniş toxunmuş, onların təhsil-tərbiyəsi, hüquqlarının qorunması məsələlərini ön cərgəyə çəkmişdir. H.K. Sanılı ölkədə məktəb şəbəkəsinin zəifliyini ciddi tənqid etmiş, bununla bağlı çar hakimiyyətinin laqeydliyini kəskin pisləmiş, yeni məktəblərin tikilməsinə şəxsi təşəbbüs göstərmişdir. O, məktəbi cəhalet və nadanlıqdan xilas yolu hesab edərək məktəblərə ümumxalq yayığının vacib olduğunu hesab etmişdir. H.K.Sanılı dərsliklərinin sadə, başa düşülən tərzdə yazılmasını vacib saymışdır.

1937-ci ildə ölkəni bürümüş qırmızı terror xalqımızın bir sıra dəyərli oğullarının, o cümlədən H.K. Saniyevin başını üstünə alır. Dəhşətli repressiyanın növbəti qurbanı H.K. Saniyev (Sanılı) olur.

Hacı Kərim Saniyevin milli təhsil tariximizdəki xidmətlərini nəzərə alaraq, Qazax rayonunda kənd məktəblərinin birinə onun adı verilsəydi, bunu ədalətli bir addım kimi qiymətləndirmək olardı.

Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin İnkişafına Dövlət Dəstəyi Fondunun maliyyəsi əsasında hazırlanıb.

Oturanlar(soldan sağa)-Cəllil məmmədquluzadə,Hüseyn Cavid, Əbdülrəhim Haqverdiyev,Cabbar Əfəndizadə, Süleyman Sani Axundov,İbrahim Eminboyli, Hacı Kərim Sanılı
Ayaq üstə duranlar(soldan sağa) - Xəlil İbrahim,Cəfər Cabbarlı,Seyid Hüseyn,Süleyman Rüstəm,Mikayıl Müştəq,Abdulla Səiç,Əhməd Cavad, Məmməd Rəhim.
1929-cu il Tiflis, "Zarya Vostok" qəzetinin redaksiyası.

Foto Azərbaycan Respublikası Dövlət Kino-Foto Sənədləri Arxivindədir.

niyəvi tutduğu vəzifəsinə təsdiq edəsiz".

Yelizavetpol quberniyası xalq məktəbləri direktorunun 27 sentyabr 1917-ci il tarixli 4103 №-li qərarı ilə H.K. Saniyev Qazax ali-ibtidai məktəbində müəllim vəzifəsinin icra edən təyin edilmişdir.

H.K.Saniyev 1917-ci ildə "Hümmət" partiyasına daxil olmuşdur. O, 1918-ci ildə həbs olunur və beş ay müddətdən sonra buraxılır. O, xalqını həmişə azad, elmi və mədəni görmək istəmiş, öz xalqını, ədəbiyyatını və dilini sevən insan olmuşdur. Bu, onun bir sıra şerlərində də öz əksini tapmışdır. 1919-cu ildə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti parlamentinin üzvü olduğu dövrdə çap etdirdiyi "Yeni Şərqlər" kitabçası ilk dəfə 1919-cu ildə "Elektrik Novruz" mətbəəsində çap olunmuşdur. "Yeni şərqlər" kitabçası yazılmış 14 kiçik əsərdən - şeirdən ibarətdir. "Yeni şərqlər" kitabçasının H.K.Sanılıın yaradıcılığının birinci dövrünə aid olduğunu söyləmək mümkündür. "Yeni şərqlər" kitabçasına daxil edilmiş "Qabaq sözü" adlı şeir-əsərdə qeyd edilirdi:

Söylədiyim Azərbaycan dilidir,
Mən dərdiyim vətənimin gülüdüdür.
Bu çaldığım el sazının telidir,
Gərək səsi ürəkləri oynada.
Gah ərəbin, gah da farsın dilində,
Gah onların, gah da rusun dilində,
Danışardı özgəsinin dilində.
Öz dilini yanılmışdı dünyada.

Bununla bağlı uşaq ədəbiyyatı və dərs vəsaitlərinin yaradılması xüsusi əhəmiyyət kəsb edirdi. Bu dövrdə yazıda ərəb əlifbasından istifadə edirdi ki, bu da tədrisdə müəyyən çətinliklər törədirdi. Dövrün qabaqcıl ziyalıları dərsliklərin və uşaq ədəbiyyatının yaradılmasında böyük həvəslə çalışırdılar. 1901-ci ildə R.Əfəndiyev "Bəsirət-ül-əffal", 1907-ci ildə S.S.Axundov, F.Ağayev, A. Şaiq, Ə. Əfəndiyev "İkinci il", 1909-cu ildə M.Mahmudbəyov və A.Səhət "Üçüncü il" dərsliklərini, 1910-cu ildə A.Şaiq "Uşaq gözlüyünü", 1912-ci ildə F.b. Köçərli "Balalara hədiyyə" muntəxəbatını nəşr etdirdilər. Azərbaycan ziyalıları, müəllim və pedaqoqları təhsilin ana dilində aparılması, yeni məktəblərin yaradılması və yeni əlifba uğrunda mübarizəyə qoşulmuşdular. Yeni məktəblərin yaradılması və yeni əlifba uğrunda mübarizədə H.Zərdabi, M.Ə.Rəsulzadə, Ə.M.Topçubaşov, N. Nərimonov, F.b.Köçərli, S.M. Qenizadə, N.b.Vəzirov, Ü.b.Hacıbəyov, Ə.b.Hüseynzadə, C.Məmmədquluzadə müxtəlif cərəyanları təmsil etməsinə baxmayaraq, milli mənafe uğrunda eyni platformada dayanırdılar. H.K.Saniyev Oktyabr inqilabından sonra Bakıya gəlir. Savadsızlığın ləğvi uğrunda fəaliyyət göstərir. Yeni əlifba komitəsinin işində, yeni tədris proqramı və dərsliklərin yaradılmasında fəal iştirak edir H.K.Sanılıın pedaqoji tarixində ən böyük xidmətlərdən biri də yüksək keyfiyyətli dərs-